

“DU SKALL INTE DRÄPA” OCH DE ANDRA BUDORDEN

(Kolumn ÅU 12.10.00)

Lars Hertzberg

Radio Vega har i höst haft en serie morgonandakter där man reflekterat kring de tio budorden. Serien avslutades med en längre diskussion. Jag har, allt efter omständigheterna, missat en del av programmen, hört en del av dem med ena örat och en annan del med båda. Programidén var i varje fall ypperlig och det jag hörde gav påstöten till att tänka vidare: till en del blir det här kanske upprepningar av sådant som sades och som jag missade.

Hur ska vi förstå syftet med budorden, denna serie befallningar eller förhållningsregler? Man kan yttra en befallning för att instifta en regel eller för att upplysa någon om att regeln gäller. Skylten “Rökning förbjuden” kan ha en sådan roll. Och kanske tredje budet, “Tänk på att hålla vilodagen helig” kan ses som ett instiftande av sabbaten. Men de flesta av buden måste förstås längs andra banor. Man kan knappast föreställa sig t ex att femte budet, “Du skall inte dräpa” instiftade en regel som inte existerade från förut, eller gjorde regeln känd för människor som inte kände till den. Det _blev_ inte orätt att dräpa när Moses steg ner från berget Sinai med stentavlorna (om vi antar att det var det han gjorde). Det här blir klart redan av det bibliska sammanhanget. I annat fall skulle ju Kain inte ha förbrutit sig mot ett existerande förbud när han dräpte Abel, eller i varje fall inte ha haft en chans att förstå att det han gjorde var fel.

Buden kom inte till i ett moraliskt vakuum. (Ja, jag skulle vilja hävda att själva idén om ett moraliskt vakuum är obegriplig.) Det skulle ju ha betytt att folket mottog budorden som en serie godtyckliga förhållningsregler. Men i så fall skulle ju alla regler vara likvärdiga: vi skulle inte ha förutsättningar att avgöra om det är en större överträdelse att slå ihjäl en människa eller att sälja mjölk på vilodagen. Det skulle också betyda att vi inte kunde föra en diskussion om buden: man kan t ex vara oenig om huruvida femte budet också förbjuder oss att döda någon i krig eller att avrätta en förbrytare. Men om själva budet i sig var obegripligt för oss kunde vi knappast ha olika åsikter om hur det ska tillämpas. Många av budorden blir begripliga bara mot bakgrunden av ett förhållningssätt som de inte själva skapar.

*

Hur förhåller det sig med allt det som budorden utelämnar? Är det alltså tillåtet att misshandla sin fru, att bryta sina löften, att hämnas på sina fiender, att avslöja hemligheter om sin nästa förutsatt att de är sanna? Eller är de här överträdelserna mindre allvarliga än de andra? Eller är de förbjudna på något annat sätt? (Man kan ju också fråga sig vilken betydelse man ska tillmäta det faktum att egendomsskyddet har fått hela tre bud på sin lott.)

Ibland sägs det att vissa av buden innefattar andra förbud. Kanske förbudet att dräpa underförstått innehåller också ett förbud mot misshandel. Men detta bevisar just att budorden förutsätter en förståelse från tidigare.

*

Förbudet mot dråp har egentligen en annan karaktär än de andra "moraliska" buden. De är i en viss mening tautologa, dvs motsatsen vore självupplösande: ett samhälle där stöld, äktenskapsbrott eller falskt vittnesbörd är fullt accepterat är en tankemässig omöjlighet. I ett sådant samhälle skulle det nämligen inte heller finnas något sådant som äganderätt, äktenskap eller vittnesbörd, och därmed skulle ingenting räknas som stöld, äktenskapsbrott eller mened. (Den här insikten låg kanske till grund för Kants idé om att moralens grund är kravet att viljan måste stå i samklang med sig själv.)

Men i så fall kan de här handlingssätten inte ha varit tillättna innan lagen gavs.

*

Det här betyder ingalunda att buden skulle vara banala eller överflödiga. Man kan betrakta dem som ett slags påminnelser, riktade till människor som "vet" vad som är rätt eller fel men som samtidigt är lockade att "glömma" det. Man kan också se dem som ett slags reflektionsobjekt, som utmanar varje ny generation att fråga sig vad budet kräver av oss, vilken innebörd det har i vår tid eller hur väl vi lever upp till det. Många av buden har vad man kunde kalla ett stort kontemplationsdjup.

Ett av de bud som visat upp ett nytt ansikte för nya generationer är budet "Hedra din fader och din moder", eller som det numera heter "Visa aktning för din far och mor". (Man kan f.ö. notera att medan t ex det tionde budet är formulerat ur ett mansperspektiv: "Du skall inte ha begär till din nästas hustru ... ", så är föräldrarna jämställda i sitt anspråk på heder och aktning.) För vår tid skulle t ex tanken att föräldrarnas önskningar alltid ska gå före barnens te sig främmande och föga aktningsvärd. Men budet kan också läsas ur ett annat perspektiv: det understryker att du måste acceptera dina föräldrar för att kunna acceptera dig själv.

*

Man måste beakta betydelsen av att dessa bud förts samman i denna förteckning. Genom att de religiösa buden sammankopplats med levnadsregler uppstår det ett slags växelverkan (en "synergieffekt") som ger de religiösa buden en större angelägenhet och samtidigt ger levnadsbudet ett slags högre värdighet, gör dem till något högre än praktiska förhållningsregler. Så formas den för den judiskt-kristna traditionen karakteristiska kombinationen av ritual och moral. Det är inte bara Gud som lånar sin auktoritet åt buden – Han blir samtidigt den Gud Han är genom att låta sig identifieras genom dessa bud.